

MEDIOEVO Y LITERATURA

Actas del V Congreso de la Asociación
Hispánica de Literatura Medieval

(Granada, 27 septiembre - 1 octubre 1993)

Volumen IV

Edición de Juan Paredes

GRANADA
1995

© ANÓNIMAS Y COLECTIVAS.

© UNIVERSIDAD DE GRANADA.

MEDIOEVO Y LITERATURA.

ISBN: 84-338-2023-0. (Obra completa).

ISBN: 84-338-2024-9. (Tomo I).

ISBN: 84-338-2025-7. (Tomo II).

ISBN: 84-338-2026-5. (Tomo III).

ISBN: 84-338-2027-3. (Tomo IV).

Depósito legal: GR/232-1995.

Edita e imprime: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Granada. Campus Universitario de Cartuja. Granada.

Printed in Spain

Impreso en España

La tècnica de l'anticipació en el *Tirant lo Blanch*

“Car moltes vegades la mísera pensa
 pronosticant adevina los dans
 que l’adversa fortuna procura”
 (*TIB*, cap. CDLXXIV)

Els primers exemples de la tècnica basada en l'anticipació dels esdeveniments d'un relat podem trobar-los ja en alguns elements de les narracions clàssiques gregues, com ara les prediccions de l'oracle o els auguris dels déus. En la narrativa cavalleresca medieval la primera mostra de la utilització d'aquesta tècnica sembla ser el relat de les *Prophetiae Merlini*, incorporades per Geoffrey de Monmouth a la seua *Historia Regum Britanniae*. Els autors de l'àmbit hispànic van heretar la tècnica de la tradició dels *romans* artúrics i la van convertir en un recurs fonamental en l'estructura dels relats cavallerescos. Així, per exemple, en l'*Amadís de Gaula*, representant emblemàtic de tot un gènere, l'anticipació apareix sota formes diverses (profecies, vaticinis, somnis, pressentiments, anuncis fets per donzelles meravelloses o per missatgers, intervencions del narrador, etc.) i determina en gran part l'actuació dels personatges i alguns dels fets narrats¹. L'objectiu d'aquesta comunicació és, doncs, analitzar l'ús que en fa el narrador del *Tirant lo Blanch*, ja que en aquesta obra l'anticipació funciona també com un recurs cohesionador del relat².

1. Sobre les anticipacions en l'*Amadís* vegeu CURTO HERRERO, F., *Estructura de los libros españoles de caballerías en el siglo XVI*, Madrid, Fundación Juan March, 1976, ps. 37-39; E. R. GONZÁLEZ, “Función de las profecías en el *Amadís de Gaula*”, *Nueva Revista de Filología Hispánica*, XXXI, 1982, ps. 282-291; i J. M. Cacho Bleca, “Introducción” a Garci RODRÍGUEZ de Montalvo, *Amadís de Gaula*, I, Madrid, Cátedra, 1987, ps. 21-24 i 129-133.

2. Així ho va entendre Kathleen McNerney, que considerava que les anticipacions, juntament amb altres elements com els paral·lelismes i les contraposicions, aporten a l'obra un sentit de circularitat i de coherència artística. Vegeu el seu *Tirant lo Blanc Revisited. A Critical Study*, Michigan, Michigan Consortium for Medieval and Early Modern Studies, 1983, ps. 21-31.

L'anticipació o prolepsis, tècnica inversa a la retrospecció o analepsi, és una de les principals formes d'anacronia que pot presentar una narració. Es tracta de dues formes de discordança entre el temps de la història (entesa com el conjunt dels fets del relat en l'ordre cronològic en què s'esdevenen) i el temps del discurs (entès com el conjunt dels mateixos fets disposats segons l'ordre en què el narrador els dona a conèixer en l'obra)³. Els dos fenòmens són una alteració discursiva de l'ordre cronològic de la història, la diferència consisteix en introduir en el discurs un fet situat en el passat (retrospecció) o en el futur (anticipació). Entenem, doncs, per anticipació o prolepsis tota inclusió en el discurs d'un fet posterior al moment en què s'interromp la història primària⁴. Hi ha anticipacions explícites (els anuncis) i anticipacions implícites (les insinuacions)⁵, que només apunten una possibilitat o avancen un fet de forma velada i que poden ser vertaderes o falses —segons que els fets anticipats es realitzen o no.

Segons l'abast de les anticipacions, és a dir, segons la distància temporal que separa l'anacronia del moment de la història primària, podem distingir en el *Tirant* entre anticipacions de curt abast i anticipacions de llarg abast. Les primeres hi solen aparèixer una o dues vegades com a màxim i avancen fets que tindran lloc en un futur pròxim (per exemple, la victòria de les forces cristianes en una batalla). Les segones, en canvi, avancen fets que només es realitzaran al final de la narració i és freqüent que apareguen repetidament al llarg de tota l'obra (des del principi del relat se'ns anuncia, per exemple, que Tirant aconseguirà la corona d'un regne). En el *Tirant* el caràcter reiteratiu de les anticipacions de llarg abast les converteix en autèntics fils estructuradors d'una narració perfectament trabada i encaminada, des de l'inici, cap a un desenllaç del tot coherent i lògic.

Les anticipacions comencen ja en la dedicatòria de l'obra, quan el narrador ens anuncia que contarà la història del cavaller Tirant lo Blanc:

qui per sa virtut conquistà⁶ molts regnes e províncies donant-los a altres cavallers, no volent-ne sinó la sola honor de cavalleria. E més avant conquistà tot l'Imperi

3. Sobre la distinció entre "història" i "discurs" vegeu BOBES NAVES, M^a del C., *La novela*, Madrid, Ed. Síntesis, 1993, ps. 140-141.

4. El millor estudi sobre les anacronies és el de Gérard Genette, *Figures III*, París, Seuil, 1972; hem utilitzat la traducció castellana de C. Manzano (Barcelona, Lumen, 1989, ps. 89-137). Vegeu també BAL, M., *Teoría de la narrativa (Una introducción a la narratología)*, trad. de J. Franco, Madrid, Cátedra, 1987, ps. 71-74; R. Bourneuf i R. Ouellet, *La novela*, trad. d'E. Sullà, Barcelona, Ariel, 1989, p. 152; I. Soler i M. Roser Trilla, *Les línies del text*, Barcelona, Empúries, 1989, ps. 62-66.

5. El traductor de G. Genette utilitza el terme castellà *esbozo* (*op. cit.*, p. 128); tanmateix, ens ha semblat més apropiat parlar d'*insinuació*, que és el terme proposat pel traductor de M. Bal (*op. cit.*, p. 73).

6. El temps verbal de les anticipacions generalment és el futur, però també hi apareixen anticipacions en present d'indicatiu o de subjuntiu o, com en aquest cas, en passat, etc.

Grech cobrant-lo dels turchs, qui aquell havien subjugat a lur domini dels cristians grechs” (p. 1)⁷.

Com veiem, amb aquesta anticipació-resum⁸ se'ns avança, d'una banda, el que serà la nota dominant en l'actuació del protagonista, caracteritzat com un cavaller que actua desinteressadament en defensa dels desvalguts. D'una altra banda, queda garantit l'èxit de les empreses més importants en la carrera de Tirant, l'alliberament de l'Imperi Grec i la conquesta —com diu el narrador— de “molts regnes e províncies”, expressió que, sens dubte, al·ludeix als regnes d'Àfrica, on l'heroi pot aconseguir l'exèrcit que, més tard —noteu l'expressió “més avant”— permetrà el deslliurament de Constantinoble, ja que abans d'arribar a les terres gregues Tirant ha deslliurat l'illa de Rodes, però no ha conquistat cap territori. Se'ns anticipen, doncs, els triomfs d'un cavaller que actua segons els valors de la cavalleria tradicional, com a defensor generós de la cristiandat i dels necessitats⁹.

El relat pròpiament dit comença en el segon capítol¹⁰ i s'estructura en quatre grans parts més un desenllaç (l'anti-principi) que capgira completament els pressupòsits de la cavalleria postulats pel vell ermità i encarnats, sembla que per última vegada, pel cavaller Tirant¹¹. La primera part se centra en el procés mitjançant el qual el comte Guillem de Varoic, futur mestre de Tirant, es converteix en un cavaller cristià exemplar, model a imitar per l'heroi protagonista.

Les anticipacions que apareixen en aquesta primera part són de curt abast, ja que només afecten les aventures del comte Guillem, personatge que desapareix

7. Totes les cites corresponen a l'edició del *Tirant lo Blanch*, 2 vols., a cura de HAUF, A.G., i ESCARTÍ, V.J., València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, 1990. Per qüestions d'espai no podem transcriure ací totes les anticipacions de l'obra, però indiquem entre parèntesis el capítol, el número de pàgina i, si escau, les línies on apareixen. Per a una primera visió d'aquest tema podeu consultar també la nostra memòria de llicenciatura, *La coherència estructural del Tirant lo Blanch*, dirigida pel doctor Rafael ALEMANY, Universitat d'Alacant, 1993, ps. 252-269 (inèdita).

8. En les narracions medievals sovintegen molt les anticipacions-resum que n'avancen algun aspecte del desenllaç. Així, per exemple, a l'inici de la *Història de Jacob Xalabín* (Barcelona, Eds. 62, 19896, p. 26) és anunciat l'assassinat del protagonista pel germà bastard; en canvi, en el *Curial e Güelfa* (Barcelona, Barcino, 1930, p. 20) se'ns anticipa al principi l'èxit de la relació amorosa dels dos enamorats.

9. Cf. el capítol II (“De l'offici que pertany a cavayler”) del *LLibre de l'orde de cavalleria* de Ramon LLULL, Barcelona, Barcino, 1988, ps. 173-188. Cf. també els consells de l'ermità a Tirant sobre les obligacions del cavaller (caps. XXXII-XXXIII, ps. 53-55), basats en el tractat lul·lià. Sobre les relacions de l'obra de LLULL amb el *Tirant* vegeu RIQUER, M. de, *Aproximació al “Tirant lo Blanc”*, Barcelona, Quaderns Crema, 1990, ps. 257-271.

10. El narrador anuncia en el primer capítol que “serà departit lo present libre de cavalleria en VII parts principals” (p. 5, 26-27) i que en primer lloc “tractarà de certs virtuosos actes de cavalleria” (p. 5, 36-38) fets pel comte Guillem de Varoic. El primer dels dos anuncis, però, és tan sols una herència del llibre de Ramon LLULL i no arriba a produir-se mai.

11. Sobre l'estructura de l'obra vegeu Perujo, *op. cit.*

del relat quan ha acabat la seua funció d'adjudant (donant) de Tirant. El primer anunci ocupa tot el capítol III (ps. 7-8), en el qual el comte comunica a la comtessa la seua partida cap a Jerusalem. Els altres anuncis anticipen l'èxit de l'empresa militar realitzada per Guillem de Varoic en ajuda del rei d'Anglaterra i contra els moros de la Gran Canària. Cal destacar-ne el somni del rei d'Anglaterra (cap. VI, p. 14, 13-23) —anticipació de caire meravellós, ben escasses en el *Tirant*—, en el qual la Mare de Déu avisa el rei de l'aparició de l'ermità, personatge al qual haurà de donar la capitania de l'exèrcit. En aquest cas la mediació divina fa profetitzar la victòria cristiana, reiterada per dos anuncis més, un en boca del rei d'Anglaterra (cap. VII, p. 16, 1-2) i un altre del comte-ermità (cap. X, p. 18, 8-9), ambdós plenament confiats que, amb l'ajuda divina, n'eixiran victoriosos. Aquests anuncis són reforçats per cadascuna de les successives victòries de l'ermità i per altres indicis¹², com per exemple la demostració de l'eficàcia de les magranes de calç (cap. X, p. 18).

La segona part de l'obra conté també dues grans macroseqüències, que constitueixen el procés de millorament del donzell Tirant. La primera està constituïda pel seu procés d'adoctrinament en les regles i els principis de la cavalleria, gràcies a l'ajuda de l'ermità. Al final d'aquesta macroseqüència (cap. XXXIX, p. 63, 30-35) el mateix Tirant anuncia a l'ermità el ferm propòsit de servir l'ordre de cavalleria, malgrat els perills que comporta, fins a la mort (anticipació de llarg abast).

La segona macroseqüència d'aquesta segona part suposa també un procés de millorament per a Tirant, que ha de demostrar en les llices de la cort anglesa que és mereixedor del títol de cavaller que ha rebut en arribar-hi. La superació de tots els combats el converteix en el millor dels cavallers i li proporciona la fama i l'honor necessaris per a les aventures posteriors. Les anticipacions d'aquests episodis fan referència a l'enfrontament de Tirant amb el senyor de Viles-ermes, anunciat pel vot que Tirant fa a la Bella Agnès quan rep el seu fermall, motiu de la lluita: "E promet a Déu, qui lo fermaill me levarà, la sua persona me deixarà" (cap. LX, p. 91, 32-33). La victòria de Tirant és anunciada pel rei d'armes Hierusalem, impressionat pel comportament tan gentil del cavaller en els moments previs al combat: "Si desventura de mala sort no és contrària a la persona vostra, digne e mereixedor sou de portar corona real. Yo no puch creure que no siau vençedor de aquesta batailla" (cap. LXV, p. 98, 11-13). Com veiem, l'anunci de la victòria és

12. Els indicis, elements informatius que afecten un personatge, un sentiment, una atmosfera, etc., també poden exercir una funció anticipadora, però no són anticipacions en el sentit estricte, ja que no suposen cap alteració de l'ordre cronològic de la història. Cf. R. Barthes, "Introducción al análisis estructural de los relatos", dins Barthes *et al.*, *Análisis estructural del relato*, Buenos Aires, Tiempo Contemporáneo, 19722, ps. 19-21.

acompanyat d'una insinuació d'abast més llarg, que fa referència a la possibilitat que Tirant pugui aconseguir en el futur una corona reial. Al final d'aquests episodis trobem una insinuació semblant en boca de l'ermità, quan ha acabat d'escoltar el relat de Diafebus sobre les gestes fetes per Tirant a Anglaterra: “E si ell viu, poran dir serà lo segon monarca (cap. LXXXIV, p. 147, 9-10).

Les dues macroseqüències de la tercera part s'integren en un doble procés de degradació de l'heroi. La primera suposa el procés d'ajuda al mestre de Rodes contra l'enemic invasor de l'illa (els genovesos). L'èxit d'aquesta empresa queda assegurat des de l'arribada de Tirant a Rodes, ja que ell mateix anuncia que, amb l'ajuda divina, l'illa serà alliberada: “mitjançant lo divinal auxili, prestament tota aquesta morisma serà fora de tota la ylla” (cap. CV, p. 184, 26-27). Gràcies a l'enginy d'un mariner Tirant aconseguix cremar la nau del capità dels genovesos i aquest fet és interpretat pel soldà com un anunci premonitori de la derrota (cap. CVI, p. 189, 13-14)¹³.

Si aquestes anticipacions garanteixen la victòria dels cristians, els indicis amb què són presentats els personatges implicats en la macroseqüència amorosa d'aquesta part fan presagiar que l'infant Felip no podrà casar-se amb la infanta Ricomana. Així, Felip és presentat com “un poch ignorant e tengut en possessió de molt groçer” (cap. XCIX, p. 166); Ricomana, en canvi, és caracteritzada amb les virtuts oposades (“donzella molt sabuda e de moltes virtuts complida”, cap. C, p. 170). Al principi, una insinuació de Tirant, que exerceix el paper d'adjutant de Felip, apunta la possibilitat que la infanta es convertirà en reina i esposa de Felip: “sou mereixedora de seure en cadira emperial e sotsmesa a la corona de França” (cap. C, p. 172, 33-34). De fet, l'infant aconseguix superar amb l'ajuda de Tirant les dues primeres proves amb què Ricomana vol avaluar la personalitat del seu enamorat, però l'entrada en escena del filòsof de Calàbria, personatge que ha solucionat prèviament tots els dubtes del rei, és un indicatiu que fa pensar que el secret de Felip serà descobert i que, per tant, no podrà aconseguir el matrimoni. A més a més, el narrador ha fet poc abans una insinuació falsa sobre la possibilitat que el rei de Sicília, impressionat per l'èxit de Tirant en l'empresa militar de Rodes, case Ricomana amb ell i no pas amb Felip (cap. CVIII, p. 197, 34-35).

El filòsof de Calàbria, en efecte, descobreix el veritable caràcter de Felip (“porta lo escrit en lo front de molt ignorant home e avar”) i profetitza el seu destí: “Serà home animós e valentíssim de sa persona e molt venturós en armes, e morrà

13. Després de la victòria, Tirant fa un viatge a Terra Santa, on rescata més de quatre-cents captius; el narrador anuncia que les camises dels cristians rescatats seran posades com a trofeu en la tomba de Tirant (cap. CVIII, p. 197, 26).

rey” (cap. CX, p. 208, 32-33). Tanmateix, l’última prova feta per Ricomana fa enderrocar tots els anuncis premonitoris. La infanta, enganyada per les aparences, decideix casar-se amb Felip, malgrat les paraules del filòsof i plenament convençuda de la gentilesa de l’infant. Com veiem, en aquests episodis el narrador aconsegueix mantenir un alt grau de tensió i pot sorprendre el lector a partir del joc amb els diversos tipus d’anticipacions i d’indicis.

En aquests capítols apareixen també altres anticipacions de llarg abast sobre la possibilitat que Tirant pugui culminar la carrera cavalleresca amb l’obtenció d’un regne. En aquest sentit, hi ha dues insinuacions en boca del mestre de Rodes (cap. CVIIIb, p. 193, 33-34 i cap. CVIII, p. 197, 29-30). Així mateix, el rei de Sicília reitera l’anunci fet pel narrador en la dedicatòria sobre l’èxit de les futures empreses militars de Tirant en defensa de la cristiandat: “fareu stalvis tants pobles de la cretiana fe de dura e greu captivitat” (cap. CXVI, p. 223, 16-17). Evidentment, aquests anuncis en boca dels personatges no els converteixen en profetes o endevins, simplement interpreten els signes de la realitat —coneixen les gestes fetes per Tirant a Anglaterra i a Rodes— i a partir d’aquests senyals fan anticipacions sobre les possibilitats del futur.

La complexitat i l’extensió de la quarta part de l’obra, que s’inicia amb l’arribada de Tirant a Constantinoble, es tradueix també en una major profusió i diversitat de les anticipacions, referides, generalment, als dos àmbits d’actuació del protagonista (militar i amorós), però també, de vegades, als altres personatges. Bona part d’aquestes anticipacions fan referència al deslliurament de l’Imperi Grec per part de Tirant, fet anunciat —com hem vist— en la dedicatòria de l’obra. Tret d’alguna excepció, tots aquests anuncis apareixen en boca d’algun personatge i anticipen o bé una victòria parcial o bé la victòria definitiva sobre els invasors. Si és tracta d’un personatge cristià, sol fer alguna invocació a l’ajuda divina —de vegades els personatges recorden que la justícia divina està de la seua part— o una al·lusió a l’ajuda de Tirant, quan l’anunci no el fa ell mateix. D’altra banda, quan l’anticipació és feta per algun personatge musulmà, és a dir, des de la perspectiva de l’enemic infidel, es converteix en un anunci de la derrota¹⁴.

14. Així, hi trobem anuncis de la victòria en boca de Tirant, des de l’arribada a Constantinoble (cap. CXVII, p. 227, 27-29; cap. CXXXIII, p. 273, 6; cap. CXXXVII, p. 290, 19-21; cap. CXXXVIII, p. 292, 5-7; cap. CXLII, p. 310, 12-14; cap. CCXXXIX, p. 531, 24-27; cap. CCLXXXVIII, p. 612, 22-23). Sol ser freqüent que els anuncis fets per Tirant apareguen en les arengues que dirigeix al seu exèrcit (cap. CXLI, p. 303, 12-13; cap. CLVI, p. 363, 29-31; cap. CCCXL, p. 708, 26-27). També hi ha anuncis de la victòria fets per l’emperador (cap. CXXII, p. 241, 25-26; cap. CLVII, p. 372, 6-7; cap. CDXLI, p. 850, 9-10), per Carmesina (cap. CXXV, p. 248, 23-24; cap. CCXVIII, p. 480, 18-20) i per altres personatges, com el duc de Pera (cap. CXXXVII, p. 289, 38), l’ambaixador Melquisedec (cap. CCCXC, p. 780, 5-7), Hipòlit (cap. CDXIV, p. 813, 21-23; cap. CDXX, p. 822, 26-28) i el mateix narrador (cap. CDXXV, p. 830, 1-2; cap. CDXVIII, p. 819, 24-26).

Entre els nombrosos anuncis de la victòria n'hi ha dos que destaquen especialment. D'una banda, el somni profètic d'Estefania, en el qual se li apareixen Diafebus i Tirant, interpretat per ella mateixa com un vaticini de la victòria (cap. CLV, p. 360, 22-25). D'una altra banda, cal destacar l'anunci fet per l'ambaixador Abdal·là Salomó, pel caire profètic que adopta, acompanyat a més d'una insinuació sobre l'obtenció de la corona per part de Tirant:

“Ara-s veu que l'altea de la majestat imperial, confusa tota enveja, cobrarà les honors de què era desposehít. E los pecadors o contrastadors, vehent-ho se dolran e, ab ira cruel, mostraran la intrínseca furor ab strenyiment de llurs dents per magrea de viceral corrompiment. E tu, capità valentíssim e poderós, [...] en la imperial cadira faràs tornar l'alt emperador, gitaràs tots núvols de tristor e de pluja de làgremes e esclariràs tota la Grècia; e subjugant ab la tua gran virtut la nostra partida de lengua morisca, d'on seràs mereixedor de portar corona d'estel les, car per tu serà restituhida a l'imperi la pau que li era tolta, e als pobles lo desijat repòs” (cap. CXLIII, p. 312, 2-12).

Ja hem vist que des de l'inici de l'obra ha estat insinuada la possibilitat que Tirant pugui ser coronat. L'obtenció d'un regne sembla ser la recompensa més esperada per l'actuació de Tirant com a cavaller virtuós. En la quarta part del relat ja és clar quin serà aquest regne (l'Imperi Grec) i sovintegen molt més els anuncis sobre aquest premi, íntimament lligat a la relació de Tirant amb Carmesina, com a hereva del tron. Així, Estefania insinua a la princesa que Tirant és el millor candidat per a ser emperador i marit seu (cap. CXXXVIII, p. 295, 19-21). També Plaerdemavida anuncia a Tirant l'obtenció de la corona, si segueix els seus consells per a seduir a Carmesina: “Feu lo que us dich e yo dar-vos he vida segura, e us faré portar la corona de l'Imperi Grech” (cap. CCXXXII, p. 512, 17-19). El mateix Tirant fa vot de no prendre altre títol que no siga el d'emperador (cap. CLXI, p. 388, 6-7). En terres de Barbaria, el rei de Tunis també avança que Tirant serà emperador (cap. CCCXLV, p. 719, 11-12). Fins i tot l'emperador de Constantinoble anuncia que coronarà a Tirant (cap. p. 494, 8-9), que el considera com un fill i que, per tant, el premiarà en conseqüència (cap. CCXCIII, p. 624, 23-27)¹⁶.

Però és sobretot a partir de les promeses de Carmesina, “ab paraules de present”, en l'escena del matrimoni secret¹⁶, que Tirant confia en aconseguir la

15. Sobre aquests anuncis cf. HAUF, A.G., “*Tirant lo Blanc*: algunes qüestions que planteja la connexió corelliana”, *Actes del IX Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant-Elx, 9-14 de setembre de 1991)*, II, a cura de R. Alemany, A. Ferrando i Ll. B. Meseguer (en premsa).

16. Sobre les fórmules del matrimoni secret vegeu RUIZ DE CONDE, J., *El amor y el matrimonio secreto en los libros de caballerías*, Madrid, Aguilar, 1948, especialment ps. 119-170.

corona: “En alegria de goig inefable fon posada l’ànima de Tirant com se véu en camí per poder posseyr la corona de l’Imperi Grech per mijà de les novelles sposalles” (cap. CCLXXII, p. 584, 30-32). En la mateixa escena Carmesina promet a Tirant que, després de la victòria final sobre els enemics, podrà consumir el matrimoni i obtenir la corona de l’Imperi (cap. CCLXXIII, p. 585, 29-33). En fer aquesta promesa, Carmesina, en un acte simbòlic de caràcter premonitori, posa la seua corona al cap de Tirant (cap. CCLXXVII, p. 591, 17-18) i, tot seguit, fa una oració a Déu pregant-li que Tirant pugui ser coronat realment després de la mort de l’emperador (cap. CCLXXVIII, p. 591, 31-33). Després de la conquesta de Barbaria, Carmesina anticipa explícitament que la corona de l’imperi serà per a Tirant (cap. CCCXCVIII, p. 788, 33) i, un poc més tard, acompanya aquesta promesa amb la del futur matrimoni (cap. CDLI, p. 867, 10-12).

En la quarta part de l’obra també hi ha una gran quantitat d’anticipacions que fan referència a la relació amorosa de la parella protagonista. Així, des de la primera trobada dels dos enamorats, el narrador ens anticipa un amor fins a la mort; els ulls de Tirant queden empresonats per la visió dels pits de Carmesina e “de allí avant, no trobaren la porta per hon exir e tostemps foren apresonats en poder de persona liberta, fins que la mort dels dos féu separació” (cap. CXVII, p. 228, 7-9).

Carmesina anuncia la inclinació amorosa per Tirant des del principi (cap. CXIX, p. 233, 33-35) i des d’aquest moment l’èxit de la relació és anticipat reiteradament per Carmesina, en forma de promeses de recompensa amorosa per a Tirant (cap. CXXV, p. 248, 36-38). Aquestes anticipacions poden ser insinuacions que avancen la consecució del premi, de vegades de forma metafòrica, com quan Carmesina utilitza la metàfora de l’enamorat presoner per a anunciar a Tirant que podrà consumir la relació (“Capità, si la fortuna vos ha apresonat, temps serà que sereu en libetat”, cap. CLXI, p. 379, 12); o quan aprofita la broma de la sabata per anunciar el mateix motiu (“Però temps vendrà, que, axí com ara te has brodada la una cama, que les dues te poràs brodar. E les poràs posar a ta libetat lla hon desiges, cap. CLXXXIX, p. 447, 11-13). Més tard, quan l’emperador pregunta a Carmesina si voldria a Tirant per marit, ella respon amb una clara insinuació, ja que com a princesa ha de guardar les bones formes davant el seu pare: “Senyor, après que'l vostre capità haurà complida la conquesta dels moros, en aquell cars yo faré tot lo que la magestat vostra me manarà” (cap. CCXXX, p. 507, 27-28). D’altres vegades, però, es tracta d’anuncis directes que fan referència a la conservació de la virginitat de la princesa com a recompensa pels serveis de Tirant: “Temps vendrà que lo que tant desiges starà en libetat tua, e la mia virginitat conservada serà per a tu” (cap. CLXIII, p. 393, 17-18).

La tensió del relat queda contrarestada amb l’existència d’altres anticipacions negatives, en contraposició a aquests auguris favorables, que avisen el lector

d'una possible falta de Tirant, si dubta de les promeses de la princesa. En aquest sentit, Carmesina avisa Tirant contra els perills de la manca de confiança (cap. CLXXIX, p. 425, 18-23) i el mateix Tirant pensa que els seus pecats dificultaran que pugui aconseguir l'amor de la princesa: “Mas yo crech que los peccats meus nom consentiran que yo pugua tanta glòria atényer” (cap. CLXXXIX, p. 447, 8-9). Aquestes insinuacions negatives es converteixen en anuncis explícits en l'escena del matrimoni secret —centre neuràlgic, com hem vist, de les anticipacions de gran part del relat. Així, després del jurament matrimonial, Carmesina anuncia que els dos amants tan sols podran separar-se per culpa de Tirant (cap. CCLXXIII, pg. 586, 3-5) i ens avisa de la futura absència del cavaller (cap. CCLXXIII, p. 586, 7-9). En la mateixa escena Carmesina promet absoluta fidelitat a Tirant:

“ab aquesta sperança de seguretat pots creure que tens en mi muller e castedat, e jur-te, per los sants nomenats, que tant com seran los teus dies e los meus de no desconéixer la tua persona per negun altre home qui en lo món sia, et seré tostemp leal e verdadera, sens màcula alguna” (cap. CCLXXI, p. 584, 2-5).

L'anàlisi semiològica de l'obra posa de relleu que el trencament de les promeses de fidelitat per part de Tirant¹⁷, arran de l'engany de la Viuda Reposada —episodi situat estratègicament després de l'escena del matrimoni secret—, és una de les dues causes que empeny l'heroi a les terres de Barbaria, on haurà de pagar la doble falta comesa (haver dubtat de la fidelitat de l'estimada i provocar la derrota de les tropes cristianes per haver abandonat les obligacions militars a causa dels seus amors). La falta militar queda pagada quan l'heroi conquista la Barbaria i aconsegueix un exèrcit tan nombrós que li permet obtenir una victòria fulminant sobre els turcs. Paral·lelament, per poder pagar la falta amorosa, Tirant ha de superar la prova de la fidelitat; ha de vèncer la temptació que suposa acceptar les suggestives propostes de la reina Maragdina, cosa que li proporcionaria un matrimoni ben favorable i un regne¹⁸. Quan Tirant torna de l'Àfrica ja ha superat les dues proves, aconsegueix, per tant, el perdó de Carmesina, que torna a repetir les anticipacions anteriors en forma de promesa (cap. CDLI, p. 867, 10-14; cap. CDXV, p. 815, 29-30).

Moltes de les anticipacions relacionades amb l'amor són fetes pels adjuvants de Tirant. La donzella Plaerdemavida, per exemple, anuncia en diverses ocasions que ajudarà Tirant a aconseguir l'amor de Carmesina (cap. CCXIV, p. 471, 30-

17. Tirant fa una promesa de fidelitat equivalent a la de Carmesina: “fas consemblant sagrament de ésser-vos leal e verdader e no oblidar-vos per neguna altra qui en lo món sia” (cap. CCLXXII, p. 585, 8-9).

18. Cf. Perujo, *op. cit.*, ps. 188-205.

31; cap. CCXIV, p. 472, 2-3; i, en relació amb l'escena del bany, cap. CCXXIV, p. 495, 13-14; cap. CCXXV, p. 496, 3-4). Després dels episodis africans Plaerdemavida anuncia a Carmesina que farà que Tirant vaja a la seua cambra (cap. CDXXXII, p. 839, 29; cap. CDXXXIII, p. 841, 9-10 i p. 842, 21-22). També Estefania fa insinuacions que avancen que Tirant es casarà amb la princesa (cap. CXXXVIII, p. 295, 20-21) i que entrarà a la seua cambra (cap. CXXXVIII, p. 296, 4-5). D'altra banda, Abdal là Salomó, en el mateix parlament citat abans, avisa Tirant contra les penes d'amor de forma profètica (cap. CXLIII, p. 312, 25-28). Al nord d'Àfrica, Maragdina promet que anirà a les bodes de Tirant, que se celebraran amb les d'altres parelles a la cort grega (cap. CDX, p. 805, 6-9).

Però, sens dubte, la Viuda Reposada, adversari de Tirant en la relació amorosa, és el personatge que aprofita millor les anticipacions, ja que, amb verinosa llengua, sap utilitzar les insinuacions falses en benefici propi, per intentar aconseguir que Carmesina oblide l'amor del cavaller. La Viuda intenta fer creure a la princesa amb falses anticipacions que l'amor de Tirant és "profitosa"¹⁹, és a dir, que només està interessat pel tresor de l'imperi i que, quan l'aconseguirà, matarà a Carmesina i a l'emperador (cap. CCXV, p. 474, 5-10)²⁰. En una altra ocasió (cap. CCXXVII, p. 500, 9-14) li insinua que Tirant no serà un bon marit i la maltractarà i, fins i tot, li vol fer creure que Tirant la segrestarà en la seua galera (cap. CCLXIX, p. 580, 28-29). Tanmateix, d'altres anticipacions, contraposades a aquestes, ens avisen que les malifetes de la Viuda seran castigades. Així ho anuncia Carmesina (cap. CXXVII, p. 256, 24-25) i la donzella Plaerdemavida avisa els amants, en diverses ocasions, contra les intencions de la Viuda i pronostica també que la malparlera serà castigada (cap. CCXXVI, p. 498, 36-38; cap. CCXLIV, p. 537, 33-34; cap. CCLXXXII, p. 598, 15-16).

Els episodis que es desenvolupen al nord d'Àfrica, integrats dins la quarta part de l'obra, contenen també una gran quantitat d'anticipacions. La majoria al·ludeix a la victòria militar dels cristians. Aquest fet és anunciat per Tirant (cap. CCCLLIV, p. 699, 28-29; cap. CCCXL, p. 708, 34-37, en una arenga) i pel frare de la Mercé, que pronostica també l'alliberament de l'Imperi Grec (cap. CDIII, p. 796, 10-13). Igual que en els episodis anteriors, la victòria dels cristians apareix en forma d'anunci de la derrota des de la perspectiva dels enemics (cap. CCCIV, p. 645, 23-24; cap. CCCXLIV, p. 718, 4-6; cap. CCCXLVI, p. 721, 22-23).

A l'inici d'aquests episodis (cap. CCCI, p. 639) hi ha un fet, interpretat des de dos punts de vista, que serveix de base a dues anticipacions distintes, però no

19. Sobre les tres menes d'amor implicades en l'obra (virtuosa, profitosa i viciosa) vegeu RENEDO, X., "De libidinosa amor los efectos", *L'Avenc*, 23, 1989, ps. 18-23.

20. Hi ha un anunci semblant en boca d'un turc (cap. CLXIII, p. 397, 20-24).

contradictòries (el paràmetre diferenciador és l'abast de l'anacronia). Després del naufragi Tirant cau a terra amb els braços estesos, de manera que el seu cos forma una creu o una espasa que apunta cap a la lluna. D'una banda, els moros consideren aquest fet com una premonició negativa de la mort de Tirant (anticipació de llarg abast); Tirant, en canvi, l'interpreta com un vaticini de la conquesta de Barbaria (anticipació de curt abast). Més tard el Capdillo recorda el vaticini anterior i pensa que l'ajuda de Tirant li serà beneficiosa en la guerra (cap. CCCIII, p. 643, 1-8).

Altres anticipacions dels episodis africans anuncien fets com el matrimoni i la corona de Maragdna (cap. CCCXIV, p. 666, 30-32; cap. CCCXXV, p. 686, 29-30), el deslliurament de Plaerdemavida per part de Tirant (cap. CCCLI, p. 730, 22-23) o el rescat dels seus parents en tornar a Grècia (cap. CCCLVI, p. 740, 20-23). D'altra banda, se'ns anticipa també que els diversos adjuvants de Tirant seran recompensats; així, Tirant promet que premiarà l'ajuda del senyor d'Agramunt (cap. CCCLXVIII, p. 751, 28-30), que farà reina a Plaerdemavida i que la casarà amb un dels seus parents (cap. CCCLXXVI, p. 764, 23-28 i cap. CCCLXXX, p. 768, 16-17).

Finalment, dos dels fets que atorguen al desenllaç del *Tirant* el caràcter atípic que el separa de la majoria de narracions cavalleresques, la mort dels protagonistes i el triomf final d'Hipòlit, són anticipats també en diverses ocasions, tot i que de forma menys sovintejada. La mort dels amants és anunciada generalment en relació al poder advers de la fortuna²¹. Així, la mort de la princesa és insinuada ja al principi dels episodis grecs, quan el narrador diu que Carmesina hauria estat reina, si la fortuna ho hagués permès (cap. CXIX, p. 235, 30-32). La mateixa Carmesina anuncia diverses vegades que, si Tirant mor, ella es matarà públicament (cap. CCXLIV, p. 538, 16-21 i cap. CCXCII, p. 621, 21-23). Pel que fa a Tirant, la seua mort és anunciada poc abans dels episodis africans, quan Plaerdemavida profetitza els plans de Carmesina (cap. CCLIII, p. 548, 8-10). Més tard, quan l'heroi ha derrotat els enemics de l'Imperi Grec, el narrador avisa contra els perills de la fortuna en relació a Tirant (cap. CDLIV, p. 872, 15-17) i el mateix Tirant dubta si la fortuna li permetrà descansar finalment amb Carmesina (cap. CDLVIII, p. 877, 32-35). Així mateix, l'arribada de Maragdna a la cort grega és un motiu d'alegria per a tota la ciutat, però el narrador fa un anunci premonitori (cap. CDLXIV, p. 889, 2-5) i avisa que la festa no durarà molt (la mort de Tirant ho impedirà). També en els preparatius per a la boda el narrador ens avisa que un colp de fortuna no la farà possible (cap. CDLXVI, p. 891, 21-25)²².

21. Sobre el tema de la fortuna en relació als vaticinis de l'obra vegeu Hauf, *op. cit.*

22. Vegeu altres anuncis sobre la fortuna en cap. CXLIII, p. 312, 20-24 i cap. CCLXXXI, p. 597, 14-15.

No manquen tampoc anticipacions sobre el fet més sorprenent —que no pas injustificat— del desenllaç del *Tirant*, el ràpid procés de millorament del jove Hipòlit de Roca Salada, convertit en emperador de Constantinoble al final del relat²³. El famós somni de l'emperadriu (cap. CCLXII, ps. 563-564) introdueix ja un indici sobre el fet que Hipòlit podria ocupar algun dia el lloc del primogènit mort i que, per tant, podrà arribar a ser emperador. Poc després, l'emperadriu anuncia explícitament que Hipòlit serà coronat: “car pocha admiració serà que yo no't faça, ans de molts anys, corona real portar” (cap. CCLXII, p. 566, 21-22). Arran de la mort de Tirant aquest anunci es fa del tot evident en paraules del narrador (cap. CDLXXIX, p. 913, 17-21).

Com hem pogut comprovar a partir del buidatge de les anticipacions del *Tirant*²⁴, la tònica general en aquest relat és que amb aquesta tècnica se'ns avancen explícitament fets que tindran lloc en un moment posterior; predominen, per tant, els anuncis sobre les insinuacions i les anticipacions vertaderes sobre les falses. A més a més, resulta evident el domini absolut de les anticipacions fetes pels personatges sobre les poquíssimes anticipacions en paraules del narrador, tot i que no hi ha cap personatge destacat especialment pel paper endevinatori (potser, si de cas, el filòsof de Calàbria). No sembla que hi haja una predestinació excessiva en els personatges, sinó que el narrador, situat al marge de la història que conta, prefereix deixar la paraula als participants directes, per tal que siguin ells mateixos els que, a partir de la interpretació dels signes de la realitat, puguin deduir i avançar els fets de l'avenir.

Si bé les anticipacions que apareixen en el *Tirant* no tenen un caràcter tan meravellós i enigmàtic com les profecies de Merlí o d'Urganda la Desconocida, per exemple, sí és cert que aquesta tècnica té una funció estructural força important en l'obra. Com hem vist, amb les diverses formes d'anticipació el lector és avisat reiteradament dels fets més importants del relat. És possible descobrir, doncs, diverses isotopies basades en l'ús d'aquesta tècnica, capaç d'accentuar així la coherència d'un text magistralment construït. Evidentment, tot i que és possible reconèixer la majoria de les anticipacions quan apareixen en el relat, aquestes només assoleixen el valor complet de signe premonitori retrospectivament, és a dir, quan ja coneixem el desenllaç. Malgrat tot, l'ús de l'anticipació no està renyit amb el suspens, al contrari, aquesta tècnica —com hem pogut demostrar en els

23. Cf. ALEMANY, R., “La mort de Tirant i el triomf d'Hipòlit o la crisi del món cavalleresc vista per un cavaller en crisi”, *La cultura catalana tra l'Umanesimo e il Barocco (Venècia, 24-27 de març de 1992)*, en premsa.

24. Vegeu altres anuncis menys importants de la quarta part de l'obra en Perujo, *op. cit.*, p. 269.

episodis de l'infant Felip— pot ser un bon mitjà per a incrementar els moments de tensió del relat, amb la condició que el narrador sapiga conjugar les anticipacions falses i les vertaderes, els bons i els mals auguris.

Joan Mª PERUJO MELGAR
Universitat d'Alacant